

NEMIS SHE'RIYATIDA EKSPRESSIONIZM

Akbarov Aziz

FarDU, chet tili fakulteti dotsenti, p.f.n.

Annotatsiya: Ekspressionizm (lot. yexrgekyu — ifodalash, izhor qilish) — 1900 — 20-y. larda adabiyot va san'atda yuzaga kelgan yo'nalish; davrning o'tkir inqirozlarining aks sadosi sifatida yuzaga kelgan. Ekspressionizm, asosan, ijodkorning subyektiv tasavvurlari, his-tuyg'ulari ifodalanadi, ulardagi ehtiroslik va jiddiylik asarlarga jo'shqinlik baxsh etdi. Ushbu maqolada nemis adabiyotida ekspressionizmning kirib kelishi va uning adabiyot va o'quvchiga ta'siri, kirib kelish sabablari va ekspressionizm adabiyoti vakillari haqida so'z boradi.
Kalit so'zlar: ekspressionizm, mutlaq metafora, tasodifiy tafsilotlar, fojiali to'qnashuvi, o'zgarishlar imkoniyatlarini, ichki hayoti.

1910-yillarning boshlarida nemis madaniyatiga ekspressionizm kirib keldi. Uning gullagan davri ko'p davom etmadi. Ekspressionizm nemis madaniyatida Avstriya madaniyatiga qaraganda ancha kuchli. Uzoq tanaffusdan so'ng birinchi marta Germaniyaning o'zida yangi badiiy harakat paydo bo'ldi, bu jahon san'atiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ekspressionizmning tez o'sishi yangi yo'nalish davrning o'ziga xos xususiyatlariga kamdan-kam mos kelishi bilan belgilanadi. Urushdan oldingi yillarda imperialistik Germaniyaning o'ta keskin qarama-qarshiliklari, keyin urush va inqilobiy g'azab millionlab odamlarda mavjud tartibning daxlsizligi g'oyasini yo'q qildi. Muqarrar o'zgarishlarni oldindan sezish, eski dunyoning o'limi, yangi dunyoning tug'ilishi tobora aniq bo'ldi.

Adabiy ekspressionizm bir qancha buyuk shoirlar - Elza Lasker-Shyuler (1876-1945), Ernst Shtadler (1883-1914), Georg Geym (1887-1912), Gotfrid Benn (1886-1956), Yoxannes Bexer (1891-1958)) ijodi bilan boshlangan.

Georg Xeym she'riyati ("Abadiy kun" to'plami (1911) va "Umbra vitae", (1912) katta shaklda emas edi, ammo kichik holatda ham u monumental epikligi bilan ajralib turardi. Geym ba'zan yerni aql bovar qilmaydigan balandlikdan ko'rdi, daryolar kesib o'tdi, ulardan biri cho'kib ketgan Ofeliyani suzib yurdi. Jahon urushi arafasida u tiz cho'kkan yirik shaharlarni tasvirlagan («Shaharlar xudosi» she'ri). U olomon - insoniyat qanday qilib qimirlamay turib, uylarini, ko'chalarni tashlab, osmonga dahshat bilan qarashi haqida yozgan.

Geym "Shaharlarning jinlari" she'rida qanday qilib ulkan qora soyalar uy orqasidagi uyni asta-sekin egallab olishi va ko'chalardagi yorug'likni qanday o'chirishini yozgan. Bu yerdan, mana shu balandlikdan pastga tez sakrash amalga

oshiriladi: qaltirab to'shakda tug'ruq o'tkazayotgan ayol, uning qonli qornida, boshsiz tug'ilgan bola... Osmonning ma'yus bo'shliqlaridan keyin "linza" kattalashadi. deyarli sezilmaydigan nuqta. Nuqta dunyo bilan bog'liq.

Aynan ekspressionizm she'riyatga "mutlaq metafora" atamasini kiritdi. Bu shoirlar voqelikni obrazlarda aks ettirmadilar – ikkinchi voqelikni yaratdilar.

Shoir eng olisdagi narsa va hodisalar o'rtasida bog'lovchi iplarni tortadi. Bu barcha tasodifiy tafsilotlar va tasvirlar uchun umumiy bo'lgan narsa yuqori sohada - dunyo bo'lgan holatda topiladi.

Nafaqat van Goddis, balki eng yirik ekspressionist shoirlar – G. Geym, E. Shtadler, G. Trakl ham xuddi g'ayrioddiy ob'ektdan – kelajakni chizib olgandek, o'z she'rlarida hali sodir bo'lmagan tarixiy qo'zg'olonlarni, shu jumladan jahon urushi, xuddi allaqachon sodir bo'lgandek yozganlar. Ammo ekspressionistik she'riyatning kuchi faqat bashoratda emas. Bu she'riyat kelajakdagi urush haqida gapirilmagan joyda ham bashorat qilgan. Ushbu san'at borliqning fojiali to'qnashuvi hissi bilan ajralib turadi. Sevgi endi najot emas, o'lim - tinch uyqu.

Ilk ekspressionistik she'riyatda landshaft katta o'rin egallagan. Biroq, tabiat inson uchun xavfsiz boshpana sifatida qabul qilinishini to'xtatdi: u inson olamidan yaqqol ko'rinadigan izolyatsiya pozitsiyasidan olib tashlandi. Birinchi jahon urushi paytida shoir va nosir Albert Erenshteyn (1886-1950) "Qum og'zini ochdi va endi qila olmaydi" deb yozgan edi.

Vaqt o'zgarishlari ta'sirida ekspressionistlar tabiatda tiriklar va o'liklarning, organik va noorganiklarning birgalikda yashashini, ularning o'zaro o'tishlari va to'qnashuvlari fojiasini keskin angladilar. Bu san'at hali ham dunyoning ma'lum bir dastlabki holatini yodda tutganga o'xshaydi. Ekspressionist rassomlar mavzuni batafsil tasvirlashdan manfaatdor emas. Ularning rasmlarida ko'pincha qalin va qo'pol kontur bilan tasvirlangan shakllar va narsalar, xuddi qo'pol konturda - katta zarbalar, yorqin rangli dog'lar bilan ko'rsatilgan. Go'yo jismlar o'zlarining organik shakllarida abadiy shakllanmagan: ular hali ham tub o'zgarishlar imkoniyatlarini tugatmagan.

Ekspressionistlarning munosabati, ularning adabiyoti va rasmidagi rang intensivligi bilan chuqur bog'liq. Ranglar, bolalar rasmlarida bo'lgani kabi, shakldan oldingi narsaga o'xshaydi. Ekspressionizm she'riyatida rang ko'pincha mavzu tavsifi o'rnini bosadi: u tushunchalardan oldin kelganga o'xshaydi.

Harakat tabiiy holat sifatida qabul qilingan. Bu tarixdagi o'zgarishlarni ham o'z ichiga oldi. Burjua dunyosi qotib qolgan harakatsizlikka o'xshardi. Insonni siqib turgan kapitalistik shahar majburiy harakatsizlik bilan tahdid qildi. Adolatsizlik odamlarni falaj qilgan holatlarning natijasi edi.

Tiriklar ko'pincha harakatsiz, moddiy, o'liklarga aylanish bilan tahdid qiladi. Aksincha, jonsiz narsalar shifo berishi, harakatlanishi, titrashi mumkin. Shoir Alfred Volfenshteyn (1883-1945) "La'natlangan yoshlik" she'rida "Uylar qamchi ostida tebranadi... tosh toshlar xayoliy xotirjamlikda harakat qiladi", deb yozgan edi. Hech bir joyda yakuniylik, aniq chegaralar yo'q ...

Ekspressionistlar dunyoni eskirgan va yangilanishga qodir deb qabul qilishgan. Bu noaniqlik hatto 1919-yilda nashr etilgan ekspressionistik lirikaning vakili antologiyasining sarlavhasida ham yaqqol ko'rinadi: "Menschheitsdämmerung", ya'ni quyosh botishi yoki insoniyat oldida turgan tong degan ma'noni anglatadi.

Shaharlar haqidagi she'rlar ekspressionistik lirikaning zabt etilishi hisoblanadi. Yosh ekspressionist Yoxannes Bexer shaharlar haqida ko'p yozgan. Nemis she'riyatining barcha vakillik antologiyalari Geymning "Berlin", "Shaharlarning jinlari", "Shahar atrofi" she'rlarini o'z ichiga olgan. Shaharlar ekspressionistlar tomonidan tabiatshunoslarga qaraganda boshqacha tasvirlangan, ular shahar hayotiga ham e'tiborli bo'lgan. Ekspressionistlarni shahar hayoti qiziqtirmadi - ular shaharning inson ongi, ichki hayoti, ruhiyati sohasiga ta'sirini ko'rsatdilar va uni ruh manzarasi sifatida o'zlashtirdilar. Bu ruh zamonning dardi va yaralariga sezgir, shuning uchun ekspressionistik shaharda bo'yluk, yorqinlik va qashshoqlik keskin to'qnashadi. Ekspressionistlar shaharlarida shovqin va jaranglar eshitiladi va texnologiya kuchiga hurmat yo'q. Italiya futurizmiga xos bo'lgan "motorli asr", samolyotlar, havo sharlari, dirijablarga bo'lgan hayrat bu oqimga mutlaqo begona.

Ammo insonning o'zi - bu koinotning markazi haqidagi g'oya aniq emas. Gotfrid Benning ilk ekspressionistik to'plamlari (Morg, 1912) o'quvchining fikrini uyg'otadi: go'zal ayol - lekin uning tanasi jonsiz narsa kabi o'likxonadagi stolda yotadi (Negroning kelini). Qalb? Ammo uni eng oddiy fiziologik funktsiyalarga ("Doktor") qodir bo'lmagan keksa ayolning zaif tanasida qaerdan izlash kerak? Garchi ekspressionistlarning aksariyati odamlarning o'nnglanishiga ishtiyoq bilan ishonishgan bo'lsa-da, ularning optimizmi inson va insoniyatning hozirgi holatiga emas, balki imkoniyatlarga bog'liq edi.

Ekspressionistlar uchun urush insoniyatning ma'naviy tanazzulidan ustundir. "Xudosiz yillar" - A.Volfenshteyn o'zining 1914 yildagi lirikalar to'plamini shunday ataydi. O'z bayrog'iga "Inson" so'zini yozib qo'ygan san'atdan oldin millionlab odamlarning o'zaro qirg'in tartibiga itoatkorlik bilan bo'ysunishi tasviri paydo bo'ldi. Inson fikrlash huquqini yo'qotdi, individualligini yo'qotdi.

Ekspressionistik san'atning chegaralari keng tarqaldi. Ammo shu bilan birga, yozuvchining his-tuyg'ulariga o'sha davr ruhi qanchalik mos edi. Ko'pincha

ekspressionizm muhim ijtimoiy kayfiyatlarni (urushdan dahshat va jirkanish, inqilobiy g'azab) aks ettirdi, lekin ba'zida, ba'zi hodisalar endigina paydo bo'lganida, hayotni sabr-toqatli o'rganishdan yangi narsalarni chiqarib olo olmaydigan chap ekspressionistik adabiyot ularni ushlay olmadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aziz, A., & Shavkat, A. (2022). Symbol of the Paris of Inspiration. *International Journal of Formal Education*, 1(11), 17-20.
2. Aziz, A., & Shavkat, A. (2022). Aristocrats Sympathetic to Heine. *International Journal of Formal Education*, 1(10), 40-43.
3. Abdullaeva, D., & Akbarov, A. (2022). A LOOK AT THE SKY OR AN INTERPRETATION OF THE IMAGE OF THE MOON IN HAYNE'S LYRICS. *Thematics Journal of Education*, 7(1).
4. Nuraliyeva, S. (2023). USE OF WORDS IN OYBEK 'S SKILL OF ARTISTS. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(5), 18-22.
5. Shoxistaxon, N. (2023). ZAMONAVIY DUNYODA CHET TILLARINI BILISHNING DOLZARBLIGI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 187-191.
6. Shoxistaxon, N. (2023). KICHIK YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O'RGATISH. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 182-186.
7. Shoxistaxon, N. (2023). OYBEK IJODI—YOSHLAR UCHUN MAHORAT MAKTABI. *Gospodarka i Innowacje.*, 36, 248-250.
8. Habibiloyevna, M. D. (2021). The Semantic Analysis of Slang in The Movie "School". *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 3, 83-85.
9. Madazizova, D. X. (2021). Some Linguistic Peculiarities Of Slang. *Scientific progress*, 2(7), 1277-1278.
10. Xabibiloyevna, D. M. (2022). VARIOUS SCIENTIFIC APPROACHES TO 'SLANG'. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 303-305.
11. Madazizova, D. H. (2016). Качества, необходимые успешному преподавателю иностранного языка. *Ученый XXI века*, (5-1 (18)), 28-29.
12. Xabibiloyevna, D. M. (2023). Discourse and Discourse Analyses in Linguistics. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(6), 31-36.
13. Xabibiloyevna, M. D., & Sirojiddin o'gli, A. M. R. (2023). CLASSIFICATION OF DISCOURSE ACCORDING TO DISCIPLINE. XXI ASRDA

INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI
DOLZARB MUAMMOLAR, 1(5), 156-161.

14. Xabibiloyevna, D. M. (2023). FORMS OF DISCOURSE IN LINGUISTICS. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 174-178.

15. Xabibiloevna, D. M. (2023). THE ROLE OF CONCEPT IN LINGUISTIC DISCOURSE. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(6), 73-78.

16. Абдилоев, Ш. О. (2023). ЎЗБЕК, РУС, ТОЖИК ВА НЕМИС ТИЛЛАРИДАГИ ЗООНИМ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИНГ ЎХШАШ ВА ФАРҚЛИ ХУСУСИЯТЛАРИ. IQRO JURNALI, 3(1), 156-159.

17. Абдилоев, Ш. О. (2023). ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАР—ХАЛҚ ҲАЁТИНИНГ ИНЪИКОСИ. PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI, 1(2), 157-159.

18. Абдилоев, Ш. О. (2023). АЙРИМ УЙ ҲАЙВОНЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛГАН ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИНГ ТУРЛИ ХАЛҚЛАРДА МАЪНО ИФОДАЛАНИШИ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(5), 122-128.

19. Oхonjonovich, A. S. (2023). Peculiarities of Semantics of Phraseological Units with Zoonyms. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 17, 98-102.

20. Oхonjonovich, A. S. (2022). GERMAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A ZOONYM COMPONENT. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(11), 239-244.

